

WEIDEOGELMONITORING IN RELATIE TOT BEHEER EN BELEID

Kees van Scharenburg

Het Weidevogelmeetnet Groningen is één van oudste provinciale weidevogelmeetnetten in Nederland. Ingegaan wordt op de functie van het meetnet als beleidsinstrument. Uit de gegevens tot nu toe wordt een beeld gegeven van de aantalsontwikkeling van verschillende weidevogelsoorten en worden op basis van enkele scenario's voorspellingen gedaan over de toekomstige ontwikkeling van de gruttopopulatie in Groningen.

INLEIDING

Weidevogels zijn een karakteristiek onderdeel van het Nederlandse cultuurland en vanouds is er veel belangstelling voor deze soorten. Daardoor kwamen er al vroegtijdig in de jaren zestig en zeventig signalen dat diverse soorten in aantal afnamen. Belangrijke oorzaken daarvan waren biotoopveranderingen en intensivering van het agrarisch beheer. Dit leidde uiteindelijk tot overheidsmaatregelen die erop gericht waren om broedbiotopen te behouden of te herstellen en de

pelde uitvoering van de Ecologische Hoofdstructuur. De provincies zijn nauw betrokken bij de uitvoering hiervan.

De laatste jaren zijn er geluiden dat het Relatienotabeleid alleen niet voldoende is om populaties van de algemene soorten in stand te houden. Samen met een grotere betrokkenheid van boeren en vrijwilligers leidde dit tot een groot aantal activiteiten in het agrarisch gebied. Deze lopen uiteen van pure nestbescherming tot natuurproductiebetaling en de inzet van 'vliegende hectaren'. Ook hierbij spe-

maant beantwoord worden met behulp van daarop toegesneden informatie. Was deze in het verleden maar fragmentair beschikbaar en deels gebaseerd op indrukken, vanaf de jaren zeventig werd de roep om systematisch verzamelde en actuele gegevens steeds sterker. In eerste instantie werd door middel van broedvogelkarteringen geografische informatie verzameld (waar zit wat), maar tegenwoordig staat monitoringonderzoek centraal. Daarbij ligt het accent op het meten van veranderingen in de tijd (hoe gaat het). De vraag naar het 'waarom' van eventuele geconstateerde veranderingen is dan niet ver weg. In 1987 werd in de provincies Noord-Holland en Groningen gestart met provinciale weidevogelmeetnetten, in de loop der jaren gevolgd door de meeste andere provincies. De methodiek van de provinciale meetnetten is onderling afgestemd en gerelateerd aan de methode van het SOVON Broedvogel Monitoring Project (BMP).

WEIDEOGELMEETNET GRONINGEN

In Groningen zijn de beleidsdoelstellingen voor weidevogels in algemene termen geformuleerd, nl. behoud, herstel en ontwikkeling van weidevogelpopulaties in karakteristieke veen- en kleigraslanden. Het beleid komt er concreet op neer dat voor 2020 ongeveer 13.000 hectare Relatienotagebied en natuurontwikkelingsgebied wordt nagestreefd, waarvan naar schatting 8000 hectare geschikt is voor weidevogels, momenteel is hiervan ruwweg 4000 ha gerealiseerd. Daarnaast wordt op 10.000 ha aan vrijwillige nestbescherming gedaan.

Bakkeleierende grutto's

foto Flip de Nooyer

jongenproductie te verhogen. Het 'Relatienotabeleid', waarbij de aankoop van reservaten, of het sluiten van beheersovereenkomsten centraal staan, is hiervan een bekend voorbeeld. Dit beleid is later opgenomen in het Natuurbeleidsplan en de daaraan gekop-

len de provincies een belangrijke rol. De uitvoering van het beleid wordt daardoor complexer en vergt een grotere inspanning. En dat roept dan weer de vraag op of dit alles wel tot de gewenste resultaten leidt, met andere woorden of de middelen wel effectief worden ingezet. Die vraag kan alleen

Het weidevogelmeetnet in Groningen is onderdeel van het 'Biologisch Meetnet'. In het kader daarvan worden ook de ontwikkelingen van landschap, vegetatie en in samenwerking met vrijwilligers de overige vogelsoorten gevolgd. Het weidevogelmeetnet heeft als doel het signaleren van voor het provinciale beleid van betekenis zijnde

soort	aantal 1987/88	aantal 1996/97	trend
Wilde eend	7900	7000	-11%
Zomertaling	40	60	=
Slobeend	560	280	-50%
Kuifeend	1200	1360	=
Scholekster	7100	4890	-31%
Kievit	9800	8235	-16%
Kemphaan	i	i	=
Watersnip	230	75	-67%
Grutto	5440	4050	-26%
Wulp	5-10	20-30	+357%
Tureluur	4560	3180	-30%
Veldleeuwerik	3450	1325	-61%
Graspieper	1350	1250	=
Gele kwikstaart	900	550	-39%

Tabel 1. Geschatte populaties van primaire weidevogels in de jaren 1987/88 en 1996/97. Verklaring: i incidenteel voorkomend, = geen statistisch aantoonbare verandering.

ontwikkelingen, de evaluatie van het bestaande natuur- en landschapsbeleid en het doen van uitspraken over de effecten van voorgenomen beleid. Het is dus een beleidsgericht meetnet, waarmee uitspraken over de grote lijnen, van het beleid gedaan moeten kunnen worden. Dit betekent dat het meetnet zodanig is ingericht dat het informatie geeft over ontwikkelingen in de provincie als geheel en belangrijke delen daarvan (regio's, streekplangebieden, Relatienotagebieden). Monitoring op gedetailleerde schaal en van allerlei afzonderlijke instrumenten komt op het tweede plan en wordt deels door anderen uitgevoerd.

MEETNET ALS BELEIDSINSTRUMENT

Het bovenstaande klinkt allemaal mooi en aardig, maar wat kan het beleid er nu mee? De betekenis van een (weidevogel)meetnet zit 'm vooral in de volgende functies.

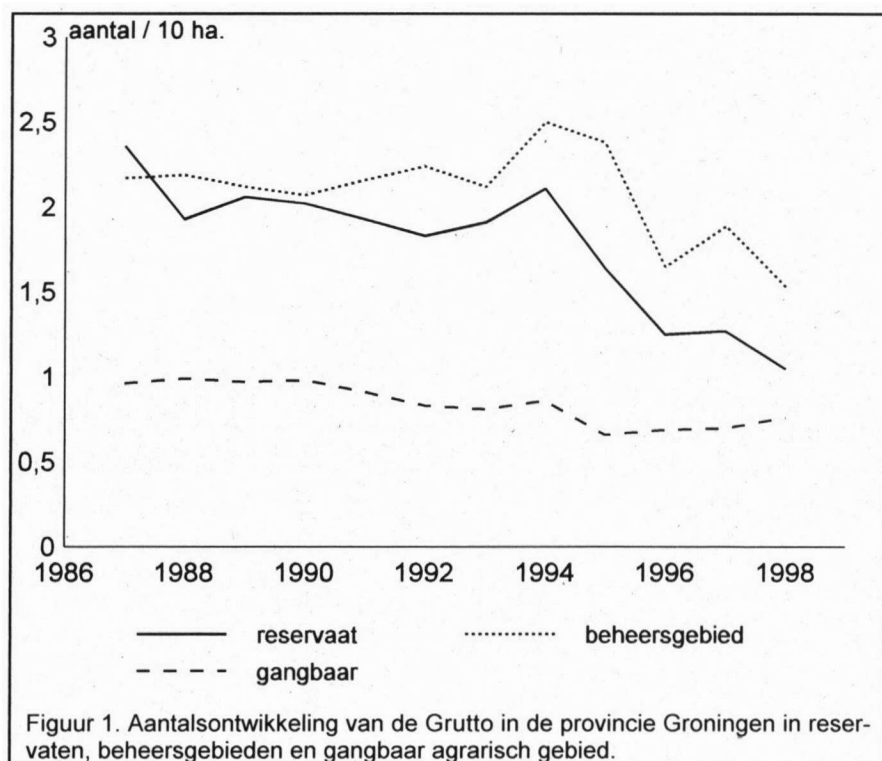
signalerende functie Uit tabel 1 blijkt over de afgelopen tien jaar dat van de 14 primaire weidevogels één soort nog maar incidenteel voorkomt, negen soorten zijn afgenomen, drie gelijk gebleven en één is toegenomen. Het is duidelijk dat het niet goed gaat en dat de doelstellingen (behoud, herstel en ontwikkeling) nog niet zijn gehaald. Groningen wijkt daarmee niet af van het landelijk beeld. De conclusie dat het beleid of de gebruikte instrumenten al dan niet gewerkt hebben, kan echter niet zondermeer getrokken

worden.

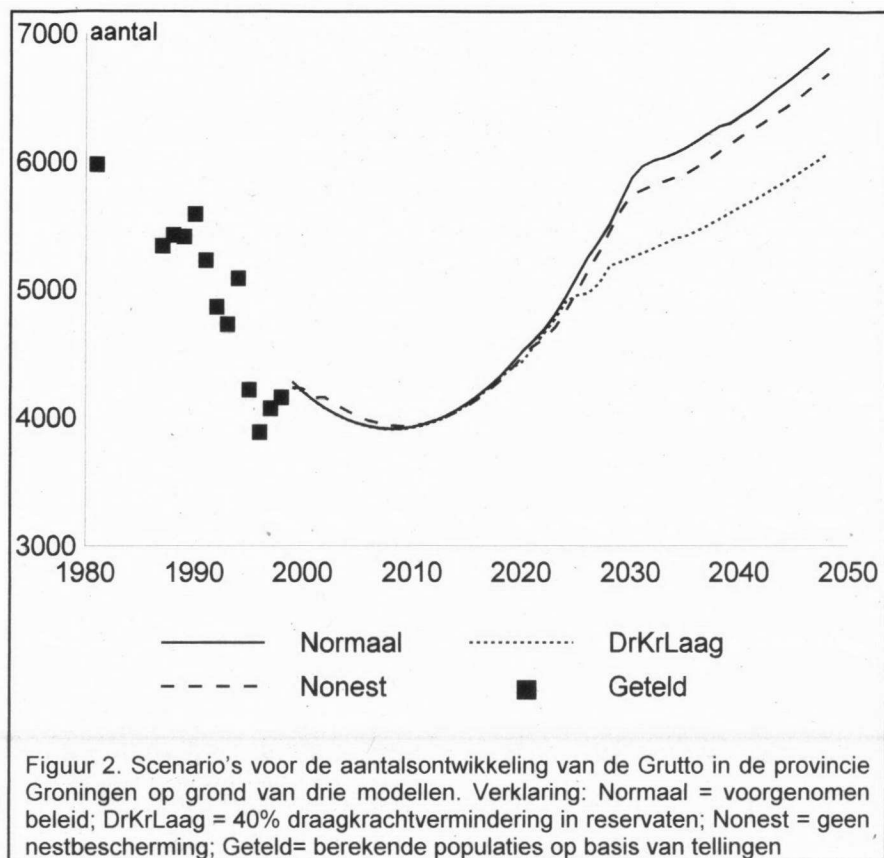
evaluerende functie Wanneer bijvoorbeeld bij de Grutto het dichtheidsverloop in reservaat, beheersgebied en gangbaar landbouwgebied vergeleken wordt, blijkt dat de dichtheden in reservaat en beheer weliswaar hoger liggen dan in gebied met een gangbaar agrarisch beheer, maar dat de trend in alle gebieden negatief is (fi-

guur 1). De beheersgebieden doen het nog het best, maar ook daar is de stand na de strenge winter van 1996 afgenomen. Dit geldt niet alleen voor de Grutto, maar ook voor een aantal andere soorten. Maakt het dan allemaal niks uit wat we doen? Dat kun je natuurlijk niet zeggen. Ten eerste zijn en blijven de dichtheden in Relatienotagebied hoger en ten tweede zijn alleen daar nog bijzondere soorten als Kemphaan, Watersnip en Paapje te vinden. Relatienotagebieden, met name reservaten zijn dus soortenrijker. Ten derde tonen modelberekeningen aan dat Relatienotabeheer (biotoop-, nest- en kuikenbescherming) in theorie wel degelijk meer oplevert dan andere vormen van beheer.

De gerechtvaardigde vraag van een provinciaal bestuur is dan: 'Waarom gaat het niet goed?' Die vraag kan deels met de verzamelde aantalsgegevens worden beantwoord. Bijvoorbeeld dat bij de reservaten het probleem deels in de praktische uitvoering ligt. 'Oude' reservaten met traditioneel beheer doen het gemiddeld beter dan 'nieuwe' met een voorgeschiedenis van intensief agrarisch beheer. Al dan niet beoogde verschraving en verruiging maken de biotoop daar onaan-trekkelijk.

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van de Grutto in de provincie Groningen in reservaten, beheersgebieden en gangbaar agrarisch gebied.

In graslanden met een gangbaar beheer speelt de voortgaande intensivering van de bedrijfsvoering een rol, evenals de afname van het graslandareaal door bijvoorbeeld stads- en dorpsuitbreidingen.

Lokaal kunnen zowel in Relatienotagebied, als in landbouwgebied predatieverliezen een rol spelen. Maar daarmee weten we nog niet hoe belangrijk die oorzaken zijn, welke effecten ze op termijn hebben en hoe ze doorwerken op populatieniveau. Voor een goede beantwoording van de 'waarom'-vraag is daarom ook aanvullende informatie nodig. Heel specifiek bijvoorbeeld over het voedselaanbod, of de predatiedruk, maar meer in het algemeen vooral over jongenproductie en sterfte en daarop van invloed zijnde factoren.

Een analyse, waarbij gebruik wordt gemaakt van informatie over de jongenproductie, laat voor Groningen zien dat de reproductie (voortplantingssucces, vermenigvuldiging) in gebieden waar laat gemaaid wordt (zeg Relatienotagebied) systematisch hoger is dan in vroeg gemaaid gebieden. De variatie tussen de jaren hangt samen met de weersomstandigheden in mei, de periode dat de kuikens uit het ei ko-

men.

Met behulp van op deze informatie gebaseerde populatiemodellen kunnen effecten van nestbescherming en Relatienotagebiedbeheer vergeleken worden, evenals de invloed van predatie. Die laatste lijkt vooralsnog gering. Voor de totale Groninger gruttopopulatie blijkt

vooral de verhouding tussen 'goed' en 'slecht' beheerde gebieden van belang te zijn. Met andere woorden het aandeel gebied waar laat gemaaid wordt, is bepalend voor het populatieverloop. Deze kennis vormt weer een belangrijke bouwsteen voor de voorspellende functie van een meetnet.

voorspellende functie De toekomst laat zich natuurlijk niet voorspellen, maar een scenario-achtige benadering kan wel de effecten van verschillende (beleids)alternatieven laten zien. De hierboven verkregen kennis kan gebruikt worden om dergelijke scenario's door te rekenen. Bijvoorbeeld of de beoogde oppervlakte Relatienotagebied voldoende is om een bepaald doel te bereiken, of wat het effect is van een vermindering van de draagkracht van reservaten voor weidevogels, of wat nestbescherming oplevert. Voor de Grutto is een dergelijke berekening gemaakt (figuur 2). Het scenario 'Normaal' laat het effect van het voorgenomen beleid zien: herstel van de populatie op langere termijn. Het scenario 'DrKrLaag', op basis van 40% lagere dichtheden in reservaten dan oorspronkelijk was aangenomen, laat een aanzienlijk effect zien. Dit scenario is opgenomen vanwege de tot nu toe opgedane ervaringen met verminderde draagkracht in reservaten. Het scenario 'Nonest' laat zien wat er gebeurt als er helemaal geen nestbescherming zou plaatsvinden. Beide laatste scenario's geven in de 'groeifase' weinig verschil te zien met het scenario 'Normaal' en op termijn een

Gangbaar agrarisch grasland

foto Anne Weeseman

(wat) geringere populatieomvang. Relatienotabeheer, dat wil zeggen beheer waar door o.a. een lagere vee-druk en laat maaien zowel nest- als kuikenoverleving centraal staan, blijkt cruciaal te zijn voor populatieherstel.

tot slot

Weidevogelmonitoring is voor het provinciale beleid een belangrijk hulpmiddel. De proefvlakken waar weidevogels geteld worden, worden, verspreid over de provincie, vooral daar neerge-

legd waar ze de informatie opleveren die je zoekt. Door gebruik te maken van een dergelijke gestratificeerde opzet en een daaraan gekoppelde analyse wordt inzicht verkregen in populatieontwikkelingen in verschillende gebieden die voor het beleid van betekenis zijn. Daarnaast kan een eerste indruk verkregen worden van belangrijke daaraan ten grondslag liggende factoren. De mogelijkheden worden groter als ook informatie over beheer, reproductie en sterfte zou worden toegevoegd. Dan zijn factoren binnen

Nederland te scheiden van die in de overwinteringsgebieden en kunnen effecten van beheer en predatie beter worden bepaald. Deze informatie kan dan weer gebruikt worden voor scenario-achtige benaderingen. Deze kennis heeft er in ieder geval in Groningen toe geleid dat bestuur en maatschappelijke organisaties blijven nadenken en discussieren over natuur- en weidevogelbescherming. En hopelijk leidt dat weer tot een beter, meer op de problemen toegespitst beleid en een effectievere inzet van middelen.

Drs. C.W.M. van Scharenburg, Provincie Groningen, Dienst Ruimte en Milieu, postbus 630, 9700 AP Groningen